

University of Groningen

De langdurige zeer moeilijke opvoedsituatie, en haar consequenties voor het pedagogisch denken en handelen

Lange, Gerrit de

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1965

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Lange, G. D. (1965). *De langdurige zeer moeilijke opvoedsituatie, en haar consequenties voor het pedagogisch denken en handelen*. Noordhoff Uitgevers.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

INLEIDING

“Lo, how men blame the gods! From us, they say, comes evil. But through their own perversity, and more than is their due, they meet with sorrow . . .”

Met bovenstaande passage van Homerus leidt Chessman zijn “Cell 2455 Death Row” (35) in, en het is om verschillende redenen, dat ook dit boek met deze aanhaling wordt ingeleid.

Vooreerst typeren deze woorden van Homerus de in dit boek beschreven situatie. Jonge mensen schuiven de schuld op de wereld van de grote mensen, maar die verklaart, dat zij lijden door eigen schuld en meer dan nodig zou zijn. Het is verontrustend dat een Chessman deze woorden tot de zijne maakt, daarmee een problematiek aansnijdend, waarvoor hij kennelijk geen oplossing heeft gevonden.

Binnen het geheel van wat „de kinderbescherming”¹ genoemd wordt staan de opvoeders en de jonge mensen voor hetzelfde probleem. De jongeren vragen de opvoeders hen te helpen uit het dilemma te geraken en de opvoeders weten daarmee geen raad, zoals blijkt uit de woorden van de groepsleider die opmerkt: „Iedere dag vraagt de jongen of hij goed zijn best heeft gedaan; wat moet ik antwoorden als hij dag-in-dag-uit onuitstaanbaar is?” En het klinkt door in de woorden van een dertienjarige: „Ik weet dat ik tegen de groepsleider heb gescholden, het was zijn schuld niet, maar waarom helpt hij mij niet die ruzies te voorkomen”.

De tweede reden, waarom wij ons boek openen met een citaat uit Chessman is gelegen in onze overtuiging, dat zijn boeken – wat de bedoeling ervan ook geweest mag zijn – de outsider confronteren met een ongekend zware pedagogische problematiek. Midden in een soortgelijke proble-

1. „Kinderbescherming” is een moeilijk hanteerbare term, en wel om de volgende redenen:

1. Alle opvoeding is kinderbescherming, zij het niet in de zin van: veilig stellen.
2. Kinderbescherming is evenzeer maatschappijbescherming. De maatschappijbescherming kan in bepaalde opzichten prioriteit worden verleend boven de opvoeding van de beschermde kinderen of omgekeerd.
3. Kinderbescherming als uitvoering van de kindervetten en -maatregelen ter bescherming van kinderen ligt in de staatsrechtelijke sfeer en is niet identiek met het werktein van de zogenoemde kinderbepcherming.
4. Kinderbescherming als ambtelijk begrip is geen pedagogisch begrip. Verwarring van beide begrippen houdt het gevaar in, dat men kinderbepcherming beschouwt als iets anders dan opvoeding van kinderen, namelijk als een aparte opvoeding van apart te plaatsen kinderen. Tevens is bescherming als pedagogisch begrip een facet van het pedagogisch handelen.

Ondanks deze bezwaren zal in dit boek wel gesproken moeten worden over „de kinderbepcherming” hetgeen mogelijk is door het feit, dat ieder wel een vage notie heeft van wat met deze term wordt bedoeld: de wereld waarin mensen en instanties zich – buiten het direct medische – bezighouden met relatiegestoorde kinderen.

matiek bevindt men zich eveneens met jonge mensen "following in the footsteps of Chessmann . . ." (35:360). Daarom ook worden in wat volgt Chessman's gedachten geregeld benadrukt en uitgewerkt.

Het zal in dit boek in eerste instantie niet gaan om de zogenoemde kinderbeschermingsmaatregelen en -instellingen, maar om het leven van de jonge mensen die vallen onder de zorg van de kinderbescherming. In onze wereld van instellingen en instanties is het geen eenvoudige zaak dermate moeilijke, al het reguliere doorkruisende jonge mensen toch als primair te blijven zien, en genoemde instellingen als secundair. Bovendien dreigt het gevaar van een al te intellectualistische benadering, die de bedoelde levensproblematiek verschaalt tot object van waarneming, en als gevolg van gebrek aan persoonlijke belangstelling voor het leven van deze moeilijke jeugd, in de observatie blijft steken; en niet als de vertaler van Cesbron's „Les innocents de Paris" over deze kinderen kan spreken als over „kinderen van mijn hart". Zij die deze woorden wel tot de hunne maken staan voor de vraag, hoe deze jonge mensen te redden uit de molen van noodzakelijke maatregelen en hoe met hen te leven is.

In onze samenleving groeien kinderen op van allerlei aard en aanleg. Hun wordt gelegenheid geboden zich te ontwikkelen, aan hen worden eisen gesteld, zij worden in verleidingen gebracht, dit alles in grote verscheidenheid. Spanningen, met welke oorzaak dan ook, die in deze complexe omstandigheden optreden, vinden hun oplossing door inzet van natuurlijke reserves. Of zij lossen zich niet op. Leiden die onopgeloste spanningen tot een in bepaalde mate opvallend gedrag of erger, dan heeft de situatie het karakter van het gewone verloren en zal er worden ingegrepen om op kunstmatige wijze tot oplossing van de spanningen te komen.

In de lijn hiervan liggen de verwijdering van school, uit clubs, uit verenigingen en ten slotte ook uit het gezin. Een proces van uitsluiting dat zich evenwel in dezelfde mate, zo niet erger, voortzet binnen de kinderbescherming. Daar heet verwijdering overplaatsing, overplaatsing van het gezin naar een pleeggezin of „betrekkelijk" buiten de gewone samenleving naar een tehuis: een nieuw samenleven, waarin het proces zich voor een aantal kinderen voortzet. De zwarte schapen van de "scape goat theory" worden steeds verder van de gewone samenleving weggedreven. Deze verwijdering herhaalt zich soms wel een tiental malen. Tienmaal is het stof van de voeten geschud, zijn de handen in onschuld gewassen; maar . . . deze kinderen hebben nog een leven te leven. Bij elk nieuw begin wordt steeds duidelijker gezegd hoe moeilijk opvoedbaar, hoe zéér moeilijk opvoedbaar zij wel zijn. Van hen zegt Trimbos: en toch worden zij groter, worden volwassen, krijgen werk, trouwen, krijgen kin-

deren. Maar het zijn en blijven defecte mensen, bronnen van gevaar in hun omgeving op het gebied van geestelijke gezondheid (174:19).

Veel in de wereld waarin wij leven gaat gemakkelijk en als vanzelf. Ook in vele gezinnen verloopt de opvoeding van de kinderen gemakkelijk. We zijn geneigd te spreken van gemakkelijke kinderen, maar het is juister te spreken van een gemakkelijke situatie, omdat de wereld rondom meebetrokken is in het gemakkelijk-zijn van deze kinderen. Naarmate de situatie moeilijker wordt, de betrekking tussen opvoeders en kinderen stroever en meer gespannen wordt, kan gezegd worden dat er sprake is van een moeilijker opvoedingssituatie. En gaapt er tussen opvoeder en kind een schijnbaar onoverbrugbare kloof, dan is de opvoedingssituatie wel een zeer moeilijke geworden, temeer daar de kinderen zich op den duur van de oudere afkeren of zich tegen hem keren. Over de kinderen die in een dergelijke, voortdurend zeer moeilijke opvoedingssituatie leven zal dit boek handelen. Over kinderen die in het algemeen na verloop van tijd naar de zelfkant van het leven zijn gerangeerd en zichzelf daarheen hebben gerangeerd.

In dit boek zal, hoewel er parallellen met meisjes zijn, gesproken worden over jongens die bijna zonder uitzondering uiteindelijk terecht komen in een klein aantal inrichtingen. Deze worden wel de eindstations voor de kinderbescherming genoemd. Tegen het woord eindstation worden verontwaardigde bedenkingen ingebracht, omdat het doet denken aan een opberghuis. Hoe groter de verontwaardiging, des te groter waarschijnlijk de vrees, dat aan dit woord de genoemde consequentie inherent is. En niet geheel ten onrechte. De kinderbescherming meende lange tijd dat alleen de werkwijze van de „open inrichting” de naam van inrichtingspedagogie mocht dragen. Daarvandaan ook de weerstand bij velen om voor een groep jongens over te gaan tot „gesloten inrichtingen”; dat zijn inrichtingen waar de pupillen officieel niet de gelegenheid hebben naar eigen wens het gebouw of het terrein van de inrichting te verlaten. Weinigen in de kinderbescherming willen in een „eindstation” werkzaam zijn, omdat het niet meer pedagogisch heet, jongens min of meer afgesloten van de wereld te willen opvoeden. Deze mening moet in bepaalde mate wel reëel genoemd worden, want wat te doen met een huisvol van deze jongens. Er moet wel sprake zijn van een dressuur, een streng regiem, een steeds onderdrukken van negatieve tendenzen in het leven van de groep. En wat zal meer te verwachten zijn van deze „behandeling” dan een passieve uiterlijke aanpassing. De geslotenheid past in het gevangeniswezen en in de psychiatrische kliniek of -inrichting, zo wordt gezegd. Inderdaad is zo gezien de inrichting geen pedagogische inrichting, maar . . . er dient een oplossing te worden gevonden voor de jongens die niet in staat

zijn, in welk sociaal verband ook, een plaats te behouden en zonder ernstige, meestal agressieve conflicten te blijven; met wie het van kwaad tot erger gaat en die hoe langer hoe meer loskomen van en in conflict zijn met de wereld. Uitgaande van de gangbare pedagogieken die de persoonlijke relatie van volwassene en kind als enige basis van het pedagogische aanvaarden, lijkt het onmogelijk te denken aan een „pedagogische oplossing”. Mijns inziens moet worden uitgegaan van de situationele analyse van de mogelijkheden deze kinderen tot levensrealisering te brengen en vandaaruit tot een formulering te komen van hetgeen onder pedagogie en zo ook onder pedagogiek zal moeten worden verstaan.

Het bovenomschreven uitsluitingsproces zal zoveel mogelijk moeten worden voorkomen of eerder worden onderkend en serieus, adequaat de jongere leeftijd, worden ondervangen, zodat volledige afsluiting van de maatschappij geen noodzaak wordt. Of anders moet, in een min of meer gesloten huis, dat wat nodig is worden gerealiseerd, om voor deze jongens opnieuw een zich inleven in de maatschappij te bewerken. Dit vereist inzicht in wat er met de kinderen gaande is, en een duidelijk omljnd beeld, geaccepteerd door het geheel van de kinderbescherming. Dan zal het moeten-voorkomen-en-onderkennen niet worden gebagatelliseerd tot een *het zal nog wel wat meevallen* en het ondervangen niet blijven bij een onderschatten van de ernst en een *eerst dit en dat nog maar eens proberen* zonder daarbij voldoende verantwoord te zijn.

Komt de kinderbescherming niet tot dit inzicht en beleid, zoals in vele andere kwesties inzicht en werkmogelijkheden wel zeer ver zijn ontwikkeld, dan zal zij onnodig kostbaar blijven. Omdat het gaat ten koste van het leven van mensen, en omdat blijvende aandacht en ingrijpen van de maatschappij meer geld vraagt dan een wel zeer kostbare maar relatief korte behandeling. Dit boek zal zich zeer specifiek bezighouden met het kostbaarste dat we hebben: het kind; en aldus een pedagogisch probleem, en geen kostenprobleem trachten te beschrijven. Hetgeen niet betekent, dat het in aanmerking nemen van het kostenprobleem de behandeling „oneconomisch” zou doen blijken te zijn.

Ook de kinderbeschermingsgoden – denkend aan Homerus – aan wie de opvoeding van de zogenoemde zeer moeilijk opvoedbare kinderen is toevertrouwd, hebben tot het schrijven van dit boek geleid. Zij ervaren het probleem maar weten er geen raad mee. Zij uiten de klacht, dat de voor hen gegeven cursussen en de praktijk zo weinig met elkaar overeenstemmen, dat zij niet in staat zijn de bestudeerde stof te integreren in hun dagelijks werk. Voor de docent is het noodzakelijk de vakken algemene pedagogiek en inrichtingspedagogiek elkaar te laten doordringen, en de praktijk in zijn lessen te integreren.

Wanneer de groepsopvoeders van, in het bijzonder, de „zeer moeilijk opvoedbaren”, naar voren komen met de kritiek dat het gedoeerde met de praktijk in tegenspraak is, wordt de theoreticus genoodzaakt zich af te vragen hoe hun relatie is tot de zogenoemde zeer moeilijk opvoedbaren, en hoe de opvoeder in deze situatie moet handelen.

Daarnaast is de integratie van de inrichtingspedagogiek in de algemene pedagogiek niet eenvoudig, omdat vanuit zeer verschillende principia en achtergronden wordt gedacht. De onderhavige kwesties raken de fundamenteën van wat onder pedagogiek, pedagogie, inrichtingspedagogiek en -pedagogie moet worden verstaan. Het is niet juist deze kwesties af te doen met de opmerkingen dat theorie en praktijk toch altijd in een spanning verkeren; dat wetenschap en kunst moeten worden onderscheiden en dat de algemene pedagogiek doelvragen dient te behandelen, terwijl inrichtingspedagogiek toegepaste psychologie is of niet verder kan komen dan een methodeleer.

Voor zover dit boek een hypothetisch karakter heeft zou men van een aanvechtbaar element kunnen spreken. Mijns inziens zal evenwel de behandelde stof ondanks een zekere mate van luciditeit niet in alle opzichten het niveau van bewijsbare klaarheid kunnen bereiken, en blijft nadere uitwerking en fundering noodzakelijk. Er behoort binnen het kader van de sociale wetenschappen een ruime mogelijkheid te blijven voor “pilot studies” van een wijsgerig, betogend karakter, omdat de sociale wetenschappen anders blijven steken in een pragmatistisch experimenteel “sum total”.

Op grond van wat in deze inleiding gezegd werd, meen ik in de literatuur te moeten nagaan wie gerekend worden tot de zogenoemde zeer moeilijk opvoedbaren; en vervolgens de gangbare opvoeding en behandeling van deze kinderen te moeten bezien. Waarna het – op grond van theoretische vragen en op grond van het feit dat men met de gangbare methodieken in het slop geraakt – gerechtigd lijkt een hypothetisch mensbeeld te formuleren, binnen het kader van een situatiebeschrijving van de „zeer moeilijk opvoedbaren”.

Als tweede gedeelte, gebaseerd op het beschouwend gedeelte, volgt het pedagogisch perspectief, dat naar ik hoop een bijdrage levert tot overbrugging van de kloof die de bedoelde kinderen van ons scheidt, en eveneens tot de discussie over algemeen pedagogische vragen. Het pedagogisch perspectief centreert zich rond de gedachte, dat, in pedagogische zin, ieder kind adequate relaties moeten worden geboden. Het aanbieden en het adequaat zijn van de relaties sluit ook in zich: het omgrensd en met mate aanbieden, het beperken, het onthouden, het ontzeggen en het beëindigen. En dat er, in orthopedagogische zin, spanning kan zijn tussen

ontwikkeling en groei, waarbij wordt aangesloten aan de inhoud die in het eerste deel aan deze twee begrippen is gegeven.

In het derde hoofdstuk van het tweede deel zullen systematisch een aantal te onderscheiden pedagogische en orthopedagogische relaties worden beschreven. Pedagogische relaties zullen worden beschreven, uitgaande van het hypothetisch mensbeeld, omdat dezen de lijn naar de orthopedagogische aanwijzen. Bij deze orthopedagogische relaties, die noodzakelijk zijn door groeistoornissen, zal in het bijzonder de *socio-groepsorthopedagogie* worden besproken.

Omdat de ontwikkelde pedagogie consequenties heeft voor het pedagogisch denken in het algemeen, worden deze beschouwingen voorafgegaan en besloten met algemeen pedagogische en orthopedagogische beschouwingen.